

Artikkeli kirjaan **Kenen ilmasto?** Into-pamfletti toukokuu 2010. Toim. Outi Hakkarainen ja Mira Käkönen.

KASVUA PURKAMALLA TASAPAINOISEEN ILMASTOON

Ilmastokaaoksen välttäminen edellyttää suuria päästövähennyksiä. Teollisuusmaissa onkin orastavaa kannatusta hiilipäästöjen leikkaamiselle vähintään viidennekseen muutaman vuosikymmenen aikana. Tämä tarkoittaa täydellistä suunnanmuutosta myös talouspolitiikassa.

Uudeksi suunnaksi talouslasku eli *degrowth*

Varmin tapa saada kasvihuonekaasujen päästöt laskuun luontoa kokonaisuutena säästävällä tavalla on vähentää energian kulutusta. Tämän yksinkertaisen totuuden lausuminen ja sen mukaisen yhteiskuntapolitiikan harjoittaminen ei ole kuitenkaan ollut kovin suosittua, koska energia ja rahatalous kulkevat käsi kädessä. Suunnanmuutos on saatu näyttämään pelottavalta ja mahdottomalta, vaikka se on avain ihmiskunnan kestävään hyvinvointiin.

Taloukskasvun hallittua purkamista kannattava *degrowth*-ajattelu on voimistunut viime vuosina sekä tutkijoiden että aktiivien keskuudessa. Ranskassa on perustettu jopa *decroissance*-puolue ajamaan rahatalouden kutistamista. Degrowth on suomennettu muun muassa kohtuustaloudeksi, kasvun purkamiseksi, ei-kasvuksi, myötämäeksi ja talouslaskuksi. Osuvimmasta käännöksestä käydään edelleen keskustelua, joten tässä artikkelissa viljelemme useampaakin suomennosta.

Taloukskuliikkeen ydinajatus on vapauttaa yhteiskunta taloukskasvun pakosta. Teollistuneissa maissa taloukskasvu ei ole vuosikymmeniin lisännyt ihmisten tyytyväisyyttä, mutta silti koko yhteiskunta on valjastettu sen tavoitteluun. Perimmäisenä syynä tähän on pääomien ylivalta, joka voittojen kasvattamiseksi vaatii jatkuvaa kasvua.

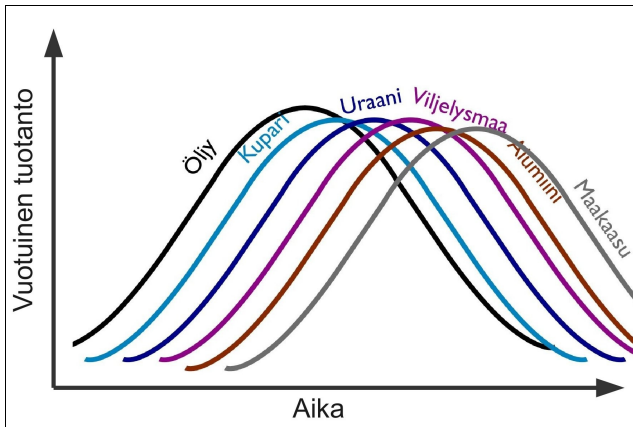
Degrowth-ajattelussa nähdään, että ihmisen talouden tulee sopeutua luonnon kantokykyyn eikä pääoman tuottovaatimukseen. Talous on ekosysteemin alajärjestelmä, jossa toimitaan rajallisten luonnonvarojen ehdoilla. Hyvinvoinnin tuottaminen mahdollisimman vähäisellä ympäristöhaitalla on tällaisen kestäväen talouden pääasiallinen tavoite.

Myötämäkiliikkeen toinen tukijalka on sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Heikoimpien aseman parantaminen ja tasa-arvoinen yhteiskunta ovat keskeinen osa kasvupakosta vapautumisen agenda. Tulevaisuuden hahmottelussa keskeinen sija on sillä, miten ruokaturva ja muut hyvinvoinnin edellytykset turvataan tilanteessa, jossa luonnonvarojen kulutusta vähennetään ja rahatalous kääntyy energian kulutuksen pienenemisen mukana laskuun. Tässä aivan olennaista on heikoimpien väestöryhmien vallan, voimavarojen ja itsemääräämisoikeuden kasvattaminen.

Energia, talous ja irtikytkennän myytti

Talouselaskun tavoittelu voi ensikuulemalta vaikuttaa pelottavalta tai utopistiselta. Väitämme, että tämä edustaa kuitenkin realismia, sillä luonnon saastuttaminen ja uusiutumattomien luonnonvarojen tuhlaus eivät voi jatkua loputtomiin. Viisautta on ennakoida suunnan muutos ja hyväksyä se, että ympäristö ja kasvutalous eivät ole sovittavissa yhteen. Realistinen kuva talouden pitkistä kaareista seurailee keskeisten luonnonvarojen mahdollisen hyödyntämisen kaaria (ks kuva 1)

Kuva 1. Luonnonvarojen käytön kaaaria

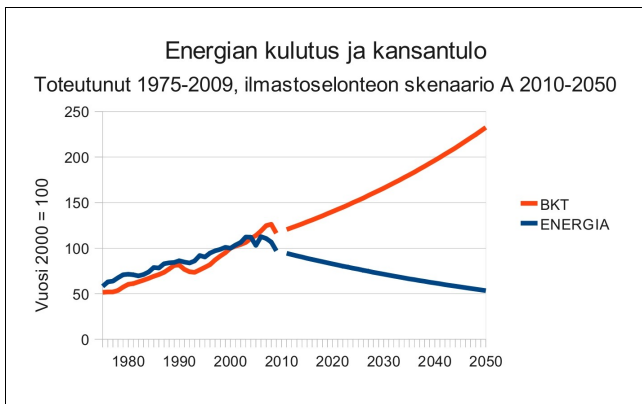
Lähde: Neuvonen 2009

Valitettavan monet tuoreet ilmastoportit kiertävät tämän seikan ja tarjoavat sen sijaan epärealistista tulevaisuuden kuvaa, jossa päästöt vähenevät 3-5 prosenttia vuodessa ja talous jatkaa kasvuaan yli prosentin vauhtia. Yksi tällaisista raporteista on valtioneuvoston lokakuussa 2009 julkistama tulevaisuusselonteko, jossa esitetään Suomelle neljä eri skenaariota 80 %:n päästövähennystavoitteen saavuttamiseksi vuoteen 2050 mennessä. Kansalaisjärjestöistä Euroopan Maan ystävät on teettänyt vastaavan laskelman Stockholm Environment Institutilla ja Saksan WWF Ökoinstitutilla.

Yhteinen puute näissä kolmessa raportissa on kuitenkin niiden kevyt suhtautuminen päästövähennysten ja talouskasvun yhteyteen. Niissä oletetaan energiankulutuksen ja kansantulon historiallisesti hyvin voimakkaan sidoksen katkeavan, ja talouden ennustetaan jatkavan kasvuaan samalla kun energiankulutusta vähennetään päästöjen leikkaamiseksi.

Tätä irtikytkennän ajatusta havainnollistaa kuva 2, jossa esitetään toteutunut energiankulutuksen ja kansantulon yhteys sekä valtioneuvoston selonteon skenaarion A oletukset näistä vuoteen 2050. Kuten kuvasta näkyy, selonteossa oletetaan näiden kahden täydellinen irtikytkentä.

Kuva 2: Absoluuttisen irtikytkennän fantasia valtioneuvoston ilmastonselonteossa

Lähteet: Tilastokeskus ja Valtioneuvoston kanslia 2009.

suhteellinen irtikytkentä ei kuitenkaan riitä vaadittavien 3-5 prosentin vuotuisten päästövähennysten ja kasvutoiveiden yhteensovittamiseksi, vaan siihen tarvittaisiin valtioneuvoston skenaarion tapainen absoluuttisen irtikytkennän ihme.

Nähdäksemme tällainen irtikytkentä on toiveajattelua, sillä sille ei ole mainittavaa kokemusperäistä tai teoreettista näyttöä. Ajatus on pikemminkin vaarallinen myytti, joka tukee kasvupolitiikan tavoittelua tilanteessa, jossa siitä olisi korkea aika luopua. Sen sijaan, että tunnustettaisiin kasvutalouden ja ympäristövahingon rikkumaton yhteys ja aloitettaisiin kasvun purkaminen, jatketaan kohti kasvupolitiikan umpikujaa.

Toki energian tai hiilen kulutuksen suhde rahatalouteen on viime vuosikymmeninä heikentynyt, eli samalla määrällä energiaa tai hiilipäästöjä syntyy aiempaa enemmän talouskasvua. Tällainen

Absoluuttisen irtikytkennän vaikeus tai mahdottomuus johtuu kolmesta seikasta. Ensinnä kapitalismissa pääomien tuottovaatimuksen ensisijaisuus muuttaa kaiken uuden teknologian tuoman tehokkuuden talouskasvuksi eikä resurssien säästeliäämmäksi käytöksi (ns. Jevonsin paradoksi). Toiseksi energian ja rahatalouden kytkös on niin syvä, että nykymuotoinen rahatalous voidaan nähdä suorana seurauksena helpon energian, ennen kaikkea öljyn, kaupallisesta valjastamisesta. Kolmanneksi teollisuusmaissa tehdyt havainnot suhteellisesta irtikytkennästä näyttävät perustuvan energian nettotuonnin sivuuttamiseen tai aliarviointiin. Fantasiaa palveluyhteiskunnan aineettomasta kasvusta on helppo vaalia oloissa, joissa likainen työ on ulkoistettu Kiinaan ja muihin teollistuviin kehitysmaihin. Palvelu- ja it-sektorin ennustettu materiaalisien kulutuksen väheneminen ei ole missään mielessä riittävää. (Ks. esim. Bruun et al 2009 ja Jackson 2009.)

Kasvun purkaminen oikeudenmukaisesti

Kohtuustalouden kannattajat haluavat kohdistaa kasvun purkamisen oikeudenmukaisesti niihin väestöryhmiin, joiden toiminta aiheuttaa eniten päästöjä ja muita ympäristöhaittoja. Tulotasoon perustuvan perustarpeiden täyttymisen ja ympäristöhaitan perusteella maailman väestö voidaan jakaa kolmeen luokkaan: kamppaileva, kestävä ja ylikuluttava luokka. Kamppailevaan luokkaan kuuluvat he, joiden perustarpeet jäävät tyydyttämättä eli maailman nälkäiset ja muuten hyvin köyhät. Kestävän luokan jäsenten perustarpeet täyttyvät kestävällä tavalla. Ylikuluttavan luokan jäsenet puolestaan aiheuttavat tavoillaan liian suuren ympäristöhaitan. Kuhunkin luokkaan kuuluu noin kolmannes maapallon asukkaista. Ylikuluttavan luokan jäseniä on miljardi teollisuusmaissa ja miljardi kehitysmaissa. (Ulvila ja Pasanen 2009)

Rikkaimpaan ylikuluttavaan luokkaan kuuluvien tulojen ja kulutuksen leikkaaminen tuottaisi yhteiskunnalle moninkertaisen hyödyn. Ensinnä ylikuluttavien aiheuttama suora ympäristövahinko pienenesi. Toiseksi rikkaiden elämäntavan kohtuullistuminen vähentäisi muun väestön keskuudessa pyrkimystä jäljitellä ylisuurta kulutusta. Kolmanneksi suhteellinen köyhyys helpottaisi, kun rikkaiden tulot lähentyisivät alimpia tuloja. Saavutetut pienet tuloerot lisäävät yhteiskunnan kaikkien jäsenten hyvinvointia, mikä olisi muutoksen neljäs hyöty.

Hiilipäästöjen osalta Shoibal Chakravartyn vetämä tutkimusryhmä on hahmotellut tällaista mahdollisuutta. Se on mm. esittänyt, miten vähentämällä saastuttavimman miljardin ihmisen hiilipäästöt eurooppalaiselle keskitasolle maailman hiilipäästöt saataisiin laskuun kymmenessä vuodessa. (Chakravarty et al 2009.) Päästöjen uhkaava kasvu saataisiin siis taitettua nopeasti ja oikeudenmukaisesti, jos pahiten ylikuluttava vähemmistö autettaisiin tai pakotettaisiin kohtuullistamaan tapansa.

Degrowth ja lupaus vapaudesta

Nyky-yhteiskuntaa leimaa ympäristövastuun ja oikeudenmukaisuuden kannalta haitallisten pakkojen kehä, josta myötämäkiliike hakee vapautusta. Tämä tuhoisa kehä lähtee liikkeelle pääoman tuottopakkosta ja jatkuu talouden kasvupakkona, kilpailussa menestymisen pakkona, kulutuksen lisäämispakkona, palkkojen kasvupakkona ja lopulta ympäristön pilaamispakkona. Uusliberalistinen talouskäsitys on onnistunut hyvin kätkemään tällaiset pakot ja sen sijaan saanut monet uskomaan, että mahdollisuus valita kymmenen kolajuoman välillä on vapautta.

Pakoista vapautumisessa tärkeintä ja vaikeinta on pääoman ylivallan purkaminen. Sen toteuttamiseksi on ehdotettu mm. reipasta julkista ohjausta siten, että kasvottomasti omistettujen suuryhtiöiden tilalle syntyy yrittäjien, osuuskuntien ja julkisten laitosten mosaiikki. Tämän muutoksen jälkeen vapautuminen kehän muissa kohdissa on helpompaa. Hierarkioiden tilalle tulee tasa-arvo, kasvun tilalle kohtuus ja kilpailun tilalle yhteistyö. (Ks. esim. Ulvila ja Pasanen 2010.)

Tarvitaan myös muutoksia ajattelussa. Mitä on kulutuspakosta vapautunut hyvinvointi? Degrowth-liike tarjoaa keinoja hyvinvoinnin lisäämiseen mm. uuvuttavasta palkkatyöstä vapautumalla. Kutistuvassa taloudessa voitaisiin muun muassa vähentää työtunteja ja jakaa työtä tasaisemmin, jolloin vältettäisiin nyky-yhteiskuntaa piinaava työttömyys. Palveluja voidaan rahoittaa mm. rikkaiden tuloja kohtuullistavan progressiivisen tuloverotuksen ja luonnonvarojen käytön luksusverojen avulla. Fossiilisten polttoaineiden ja muun energian korkeat ympäristöverot ovat myös hyvä tulonlähde. Ihmisten kokonaisvaltainen hyvinvointi asetetaan rahatalouden edelle.

Maaliskuussa 2010 Barcelonassa pidetty toinen kansainvälinen degrowth-konferenssi kokosi yhteen lähes neljäsataa aiheesta kiinnostunutta tutkijaa ja aktivistia. Keskustelujen sisällöt olivat edenneet reippaasti edellisestä, Pariisissa keväällä 2008 pidetystä kokouksesta. Työryhmissä keskusteltiin mm. omistusoikeuksien uudelleen harkinnasta ja määräaikaisen tauon asettamisesta pahiten saastuttavalle kaivostoiminnalle ja uuden infrastruktuurin rakentamiselle. (Degrowth 2010)

Konferenssin yksi valoisa viesti oli Yorkin yliopiston professori Peter Victorin makroekonomisen mallinnuksen tulos. Sen mukaan siirtymä vähäpäästöisempään, kansantuotteeltaan kutistuneeseen, julkiselta taloudelta vahvempaan sekä alhaisemman köyhyyden ja työttömyyden yhteiskuntaan on aivan mahdollinen. Tärkeimmät keinot tähän suuntaan ovat työajan lyhentäminen ja fossiilisten polttoaineiden reipas verotus. Vaivaton askel tällaiseen suuntaan olisi muuttaa palkankorotukset vapaa-ajankorotuksiksi ja energiaverojen kiristys.

Lähteet

- Bruun, Otto, Teppo Eskelinen, Ilkka Kauppinen & Hanna Kuusela (2009) *Immateriaalitalous - kapitalismin uusin muoto*. Gaudeamus, Helsinki.
- Chakravarty, Shoibal et al (2009) Sharing Global CO2 Emission Reductions Among One Billion High Emitters. *PNAS*. <http://www.pnas.org/content/106/29/11884>
- Degrowth (2010) Second International Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity. <http://www.degrowth.eu/>
- Jackson, Tim (2009) *Prosperity without Growth? The Transition to a Sustainable Economy*. Sustainable Development Commission, London.
- Neuvonen, Aleks (2009) *Tulevaisuuden kulutuksen seuraavat askeleet*. Esitelmä. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=111667&lan=fi>
- Ulvila Marko ja Jarna Pasanen (eds.) (2009) *Sustainable Futures: Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways*. Ministry for Foreign Affairs of Finland, Helsinki.
- Ulvila Marko ja Jarna Pasanen (2010 tulossa). *Vihreä uusjako - fossiilikapitalismista vapauteen*. Like, Helsinki.
- Valtioneuvoston kanslia (2009) *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko ilmasto- ja energiapolitiikasta: kohti vähäpäästöinen Suomea*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 28/2009. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.